NAYELI RIANO: THOMAS KUHN ȘI PERSISTENȚA MITULUI, MAGIEI ȘI A GENEALOGIILOR

Autor: Andreea Iulia Scridon | 9 ianuarie 2022

Un articol de Nayeli Riano *pentru* Voegelin View

Articol original: Thomas Kuhn and the Persistence of Myth, Magic, and Genealogies

În cuvintele Dr. Gray, „cel mai mare economist al secolului al XX-lea l-a descris pe fondatorul științei moderne drept magician”, iar Keynes nu s-a înșelat descriindu-l pe Newton în acest mod: genialul om de știință, notează doctorul Gray, era un practicant al astrologiei și al alchimiei, cufundându-se în numerologie și decodificarea semnificațiilor ascunse în textele biblice. Într-o relatare oficială a analizei istorice contextuale, Dr. Gray subliniază că Newton a fost produsul unei perioade în care „știința și magia erau identice” – un argument excelent care ne poate face să ne întrebăm dacă Newton ar fi făcut asemenea contribuții esențiale la cunoașterea umană fără acest element de magie.

Putem spune că acum ne-am învățat minte; că trăim într-un timp în care știința și magia sunt separate, și într-un mod destul de evident, dat fiind că metoda de cercetare științifică a epocii moderne este obiectivă, precisă și rațională, spre deosebire de alte metode depășite și superstițioase din trecut. Și nu doar magia ar putea intra în această a doua categorie. Pentru mulți gânditori contemporani, religia este o altă formă de magie prin care oamenii evocă răspunsuri la o lume altfel inexplicabilă. Dr. Gray aduce, de asemenea, alte forme de credință drept exemple ale acestei tendințe iraționale în ființele umane de a *crede* în ceva: religiile seculare, cum ar fi comunismul și nazismul, precum și noile tehno-credințe promovate în Silicon Valley, sunt reiterări delirante ale acestei străvechi ademeniri care este „credință”, nu „cunoaștere”. Dr. Gray rezumă în mod pertinent această credință în încheierea recenziei sale, scriind că „gândirea magică va rămâne o forță puternică în viața umană. Totuși, ceea ce arată acest lucru nu este puterea magiei. Adevăratul sens al magiei este că mintea umană nu poate suporta prea multă realitate.”

Acestea fiind spuse, această ultimă afirmație este o idee interesantă de elaborat. Dacă magia este o idee de durată care doar a luat diferite forme, atunci prin genealogia sa devine posibil să identificăm un element inerent al condiției umane. Dacă, totuși, magia este, așa cum consideră Dr. Gray, un țap ispășitor pentru incapacitatea noastră de a „suporta realitatea", atunci genealogia ei nu se poate numi *evoluție*, deoarece nu pare să demonstreze nicio formă de îmbunătățire în modu nostrul de gândire. Întrebarea deci se transformă în: genealogiile implică *progres*? Sau sunt doar rapeluri ale capacității noastre limitate de a crește dincolo de interesele și credințele noastre primordiale? Răspunsul, desigur, este foarte dezbătut.

Genealogiile sunt problematice. În cadrul științelor umaniste, contestăm dacă este sau nu posibilă urmărirea ideilor și a creșterii lor în vasta serie de schimbări intelectuale pe care o numim istorie. Natura analizei genealogice, chiar și posibilitatea acesteia, ne determină să luăm în considerare, în plus, diverse filozofii ale istoriei care fie acceptă, fie resping noțiunea că aceste „schimbări" sunt cumva legate și, încă mai riscant, că relația lor înseamnă de fapt *ceva* și *spune* ceva într-adevăr de consecință pentru căutarea unei povești umane colective.

Genealogiile sunt complexe. *Dacă* acceptăm că putem urmări unele genealogii curente de-a lungul istoriei, gândirea evoluează nu doar sub forma unei progresii liniare: poate, de asemenea, să devieze, să se împrăștie sau să regreseze – uneori, simultan. Putem privi genealogiile problemelor tematice precum creștinismul, liberalismul, știința sau modernitatea, de exemplu, și putem observa că acestea se suprapun în mai multe domenii. Traiectoria unei genealogii o poate afecta pe alta, fie sugerând că totul este conectat, fie că unele idei predomină și devin *status quo*; lăsând ceea ce era înainte chiar acolo, în trecut.

Genealogiile însă sunt naturale. Interpretarea lumii printr-o serie de evenimente legate și teme generale – ceea ce am putea numi „narațiuni" – este o extensie a minții umane care încearcă în mod intrinsec să dea sens lumii. Gânditori precum George Santayana susțin că interpretăm firesc lumea într-un mod poetic; adică modul nostru instinctual de a organiza evenimente în mintea noastră este estetic, preferând armonia și unitatea în locul unei perspective alternative, fragmentate, asupra universului. Și poate că acestea sunt doar narațiuni, chiar metanarațiuni, care pot lua forma a ceea ce noi numim „mituri". În ciuda conotației negative a acestui cuvânt, trebuie doar să ne amintim de scriitori precum J.R.R. Tolkien pentru a ne da seama că miturile nu sunt chiar atât de mitice, ci sunt mai degrabă o relatare imaginativă a poveștii umane.

Aceste trei caracteristici sunt prezentate în cartea lui Thomas Kuhn, indispensabilă pentru istorici și oameni de știință deopotrivă, *The Structure of Scientific Revolutions* (Structura revoluțiilor științifice), publicată în 1962. Cartea a fost controversată atât pentru domenii ale istoriei (anume filosofia istoriei), cât și pentru

știință, deoarece cartea lui Kuhn ridică posibilitatea ca genealogiile să se dovedească un fapt mai neplăcut și mai direct despre falibilitatea umană: dincolo de afirmația că rapoartele genealogice ale istoriei umane sunt problematice, complexe și naturale, explicația lui Kuhn cu privire la revoluțiile științifice este că genealogiile sunt nivelatoare împotriva ideii de progres.

În primul rând, ar trebui luate în considerare unele informații despre carte. Kuhn încearcă să înțeleagă *cum* se întâmplă revoluțiile științifice și *de ce*. Narațiunea revoluției științifice (și în mod similar a Iluminismului), despre care ni s-a spus și predat tuturor, este că principiile fundamentale filosofice ale rațiunii și raționalismului și abordările metodologice ale pozitivismului și empirismului au deschis calea către o formă obiectivă și incontestabilă de anchetă. Acesta a fost începutul apogeului realizării umane: eforturile colective și dedicate ale tuturor credincioșilor luminați care urmau această abordare, acumulându-se de-a lungul anilor, vor conduce în cele din urmă omenirea spre o mai bună cunoaștere a lumii și, în consecință, către o viață mai bună. Cunoașterea adevărată, cu alte cuvinte, este posibilă și demonstrabilă, dar numai prin mijloace științifice și tehnologice. Numim un astfel de standard „progres", și s-a născut în secolul al XVI-lea.

Totuși, modul în care ancheta științifică a fost de repetate ori explicată ca fiind cumva necesară pentru progres lasă mult de dorit și de pus la îndoială. Descrierea de către Keynes a lui Newton ca entitate dual, magician și om de știință, este un exemplu perfect al nuanței care trebuie luată în considerare atunci când se atribuie obiectivitate oricărei mișcări. Este posibil că am crezut atât de instinctiv această narațiune a progresului și a revoluției științifice fiindcă am înțeles și interpretat evoluția științei din relatările directe ale gânditorilor pe care am putea-i considera giganți științifici. Această formă de narațiune directă contribuie la ceea ce Kuhn numește „insuficiența directivelor metodologice" pentru a înțelege structura revoluțiilor științifice.

Kuhn își începe cartea susținând că am fost induși în eroare de filosofii naturali în moduri fundamentale. Scrierile lor, care sunt „baza științei noastre moderne", au fost scrise într-un mod „în mare măsură persuasiv și pedagogic". Cu alte cuvinte, am construit o înțelegere a științei și a progresului care a fost preluată în primul rând de propriile relatări ale acestor gânditori, fără a lua în considerare, în schimb, „un concept diferit de știință care poate ieși din evidența istorică a activității de cercetare în sine." O analiză istorică a evoluției științei ne conduce, în plus, la chestiunea existența unei mari Revoluții Științifice care a împărțit lumea antică și superstițioasă de cea modernă, empirică: epoca pre-științifică de cea Științifică, pre-modernă de Modernă.

Cartea lui Kuhn (o lectură scurtă și plină de satisfacții) oferă un argument contextual excelent: istoricii științei au avut dificultăți în a face distincția între munca depusă de acești gânditori esențiali pe care ar eticheta-o „științifică", după standardele lor, dar

„eroare” și „superstiție” din punctul nostru de vedere contemporan. Kuhn extinde argumentul, scriind,

> *„Dacă aceste credințe învechite vor fi numite mituri, atunci miturile pot fi produse prin aceleași tipuri de metode și păstrate pentru aceleași tipuri de motive care duc la cunoașterea științifică. Dacă, pe de altă parte, vor fi numite știință, atunci știința a inclus cândva corpuri de credințe destul de incompatibile cu cele pe care le deținem astăzi.”*

Astăzi, nu am delegitima rigoarea științifică a teoriilor care s-au dovedit în cele din urmă a fi greșite. Cu toate acestea, Kuhn susține , chiar și de la distanță, că a le numi științifice „face să fie dificil să se vadă dezvoltarea științifică ca un proces de acumulare”. Acest argument este fundamentul pentru argumentul său controversat conform căruia dezvoltarea științifică a fost compusă în primul rând din „schimbări de paradigmă”, care au propulsat cu siguranță istoria științei, dar nu neapărat *înainte*.

Teoria lui Kuhn asupra paradigmei, așa cum sugerează și numele, a perturbat noțiunile acceptate ale lumii în epoca în care trăia fiecare gânditor. Drept urmare, dezvoltarea științei a devenit altceva decât progresia liniară de îmbunătățire pe care o cunoaștem, devenind, în schimb, o multitudine de evoluții în care gânditorii din diferite momente ale timpului răspund la întrebări și își interpretează lumea într-un cadru teoretic diferit. Mai mult, schimbarea dintre paradigme are loc atunci când o „criză” pune stăpânire pe comunitatea științifică sau pe publicul larg, în general într-o anumită națiune, iar această criză se rezolvă în cele din urmă într-un mod „revoluționar”, care schimbă drastic noțiunile preconcepute ale acelei societăți (paradigmele ei). Cu toate acestea, dacă o schimbare de paradigmă este atât de puternică încât să modifice irevocabil modul de viață al unei societăți, atunci schimbarea nu este doar științifică, ci mai profund filosofică și, în consecință, culturală.

Dacă fiecare teorie și descoperire științifică ar trebui judecată după meritul propriului ei timp, atunci compararea lor devine imposibilă; impactul și semnificația lor pentru propriul domeniu sunt „incomensurabile”, deoarece oamenii de știință din eopci diferite lucrează în parametri diferiți, pun întrebări diferite și chiar utilizează vocabulare diferite. O problemă mai metafizică care se naște din teza lui Kuhn este aceea că incomensurabilitatea contrazice însăși posibilitatea progresului, demonstrând că știința însăși poate cădea sub înțelegerea implacabilă a falibilității umane.

Aceste afirmații, bineînțeles, i-au făcut probleme lui Kuhn la momentul respectiv. El a fost acuzat că este relativist, că neagă adevărul. S-ar putea să uităm în mijlocul tuturor criticilor cărții lui Kuhn faptul că el scria în primul rând din perspectiva unui istoric, nu a unui om de știință. Privit dintr-un punct de vedere contextual și istoric, nimic din ceea ce scrie nu este chiar atât de radical. Kuhn recunoaște că istoria științei necesită un

studiu al oamenilor de știință care au contribuit la „constelația de fapte, teorii și metode” și ulterior un studiu al „creșterilor succesive și a obstacolelor care au inhibat acumularea lor”. Cu toate acestea, mai dificil este momentul deducției, în care istoricul trebuie să determine „prin ce om și în ce moment a fost descoperit sau inventat fiecare fapt științific contemporan, legea și teoria” și chiar mai dificil este de „descris și explicat agregatele erorii, mitului și superstiției care au inhibat acumularea mai rapidă a științei moderne”.

Cu toate acestea, trebuie făcută o deosebire între argumentarea ideei că Kuhn respinge *adevărul* și că el ar respinge ideea de *progres*. La urma urmei, ce ne face să credem că numai progresul ne poate apropia de „adevăr”? O astfel de credință în progresul științific este ironică. Omenirea a acceptat noțiunea, probabil de la sfârșitul secolului al XVI-lea, că progresul științific se corelează cu apropierea de adevăr, dar despre ce fel de adevăr vorbim? Faptele biologice și chimice ar putea fi o anume formă de adevăr, dar cu siguranță nu este adevărul pe care noi, ca oameni, îl dorim intrinsec pentru a trăi o viață împlinită pe acest pământ. Un alt mod de a privi înțelegerea lui Kuhn este prin recunoașterea faptului că s-a separat de colegii săi prin respingerea ideii că adevărul și știința sunt direct legate. Dar susține această afirmație hiper-relativismul de care este acuzat Kuhn? Deloc. Este doar o dovadă că adevărul nu este numai, sau chiar mai ales, în știință.

Coborârea științei de pe piedestal și plasarea ei într-o structură mai largă care o pune în dialog cu alte domenii, cum ar fi istoria și filosofia, deschide posibilitatea unei conversații interdisciplinare. În plus, persistența miturilor și a narațiunilor are literatura ca cel mai bun exemplu și ar fi o dovadă de înțelepciune din partea noastră să acordăm literaturii un loc mai înalt printre domeniile relevante pentru îmbogățirea înțelegerii umane a lumii. Relația dintre știință și științe umaniste este inevitabilă atunci, pur și simplu pentru că genealogiile, în cele din urmă, sunt o extensie a gândirii omului care combină realitatea cu mitul – cu magia. Kuhn părea să accepte acest fapt, dar colegii săi, în cea mai mare măsură, nu au acceptat acest lucru. Ceea ce trăim astăzi este o aversiune față de mit și magie care a dus, după cum a remarcat John Gray, la noi iterații ale magiei care sunt, din lipsa unei formulări mai bune, lipsite de sens și de spiritualitate.

Cu toate acestea, trebuie făcută o precizare: deoarece mitul și magia sunt elemente irevocabile ale experienței umane, și credința și cunoașterea sunt. Cu siguranță, mintea umană este excepțională și aceasta este o demonstrație a scânteii noastre divine care, în mod colectiv, a creat o civilizație formidabilă. Combinate, mitul, credința și cunoașterea transformă omul dintr-o persoană care crede în magie într-un om care crede în *minuni*. Susținătorii superiorității intelectuale și morale ale științei doresc să facă din religie și magie dușmani ai misiunii sale. Pentru ei, religia și magia sunt una și aceeași, la fel de superstițioase, delirante și irațională. Dar religia nu se opune anchetei științifice; este

doar un susținător al unei forme superioare de anchetă pe care nu o putem stabili prin mijloace empirice. Cu toate acestea, religia a fost aproape eliminată, iar religiile seculare și-au asumat un loc de morală îndoielnică. Cu cât ne opunem mai mult unei societăți care crede în minuni, cu atât mai mult vom crea o societate care crede în magie și în toate formele sale.

Dr. Grey are dreptate: magia va persista, deși în forme mult mai brute, deoarece omul nu poate suporta multă realitate, dar percepția lui asupra realității este amestecată în mod confuz cu raționalismul strict. Aceasta nu este realitatea. Realitatea este că mintea și inima omului nu sunt întotdeauna raționale, ci intuitive; mitul și miracolele sunt la fel de reale ca noi, iar lumea vizibilă nu este singura lume care există.

Imagine: Pixabay

Acest articol a fost tradus cu acordul publicației *Voegelin View*.